

számítva – úgy tűnt, áthidalhatatlan távolság választ el bennünket attól a nagyon szabad és nagyon jó világtól.

A vajdasági rokonoknál tett látogatások, a hideg cocktáról tartott élménybeszámolók, egy-egy új farmernadrág vagy a motortérben csempészett Napoleon óhatatlanul hozzájárult ahhoz a hamis mítoszhoz, amit az 1991-ben kitört háború egyetlen pillanat alatt halványított el. A varázsból pedig nem maradt más, csak valami zavaros, álomszerű, máig élő nosztalgia.

Akár szándékosan (pontosabban koncepcionálisan), akár nem, a vajdasági irodalom kutatásáért Sziveri-díjban részesített irodalomtörténész a lehető legjobb eszközt választotta ahhoz, hogy közelebb-ről is bepillantást nyerhessünk ebbe a kívülről annyira vonzóan tűnő világba, pontosabban abba, milyen lehetett jugoszlávként magyar, horvát, szlovén stb. írónak, embernek, gyereknek lenni, hogy milyenek látták belülről mindezt azok az alkotók, akik benne éltek. (Az említettekben kívül többek közt Fenyvesi Ottóval, Hász Róberttel, Lovas Ildikóval, Tolnai Ottóval, Végel Lászlóval beszélget Virág Zoltán.) Ha idillinek látszott is innen a soknyelvű, soknemzetiségű, multikulturális Jugoszlávia a maga határtalan szabadságával, könnyen előfordulhat, hogy a kötet elolvasása után egy kevésbé vidám, de lényegesen

komplexebb és gazdagabb kép él majd bennünk tovább.

CSEPREGI JÁNOS

(*Művészetek Háza, Veszprém, 2009, 236 oldal, 1800 Ft*)

BAZSÁNYI SÁNDOR:
„Febéret, feketét, tarkát”
Változatok az iróniára

Állítólag amikor az óvodában építőköccakkal játszanak a gyerekek, a fiúk minél magasabba ívelő tornyokat, a lányok pedig minél nagyobb területet körülölelő alacsony kerítéseket szeretnek építeni. Bazsányi Sándor mintha ezt a kétféle gyermeki törekvést próbálná egyesíteni kissé széttartó új kötetében, amely az ezredforduló után született tanulmányait és kritikáit tartalmazza.

Az első rész egyfelől végigköveti az irónia kategóriájának egymásra épülő jelentésváltozatait az esztétikai gondolkodás klasszikusainál Platóntól Kanton és Hegelen át Kierkegaard-ig; másfelől a nyugati műveltség néhány váratlan, de emi- nens szövegének és műalkotásának ironikus olvasatát nyújtja. Szóba kerül néhány Platón-dialógus, Vermeer képei, a zenekritikus Péterfy Jenő írásai, Nietzsche, Wittgenstein és (a kötet címadó írásban) Paul de Man nevezetes tanulmányai. Az ere-

detileg különálló szövegek egymás mellé helyezéséből ebben a részben az önisméltés alakzata következik, amelynek zavaróan szélsőséges esete például, hogy az *ironia alia* (mást mond, mint amit gondol) és az *ironia contraria* (épp az ellenkezőjét mondja) cicerói megkülönböztetésére legalább tízszer történik részletes utalás. Bazsányira egyébként egyáltalán nem jellemző a Harold Bloom-féle hatástól való félelem, nem görnyed össze az elmúlt évezredek során felhalmozott tudás súlya alatt. Ellenkezőleg: szinte provokatív magabiztossággal nyúl a legszélesebb körben ismert filozófiai szövegekhez, és korábban aligha látott, új szempontú elemzésekkel rukkol elő. Ráadásul maga is ironikusan beszél az iróniáról, mégpedig az arisztotelészi *eiróneia*, azaz a „kevesebbet mutat, mint amit tud” értelmében (hogy a kötet egy kedvelt referenciapontjára hivatkozunk), hiszen mindvégig szikár és közérthető nyelvet használ. Mintha mindez teljesen banális volna, mintha gondolatmenetei valóban a szemünk előtt, mintegy mondatról mondatra születnének, akárcsak könyvünk egyik főhőse, Szókratész esetében.

A második rész az utóbbi évek legfontosabb Bazsányi-kritikáit hoz-

za. Az elmúlt években a szerző a kortárs magyar irodalmi kánon szinte összes jelentős művének értelmezésében részt vett, s még ha ki is maradtak fontos írások a gyűjteményből, ez a huszonzét szöveg jó lenyomat. A külön-külön készült szövegek egymás mellé helyezése itt az önisméltő építkezés helyett éppenséggel egy szinte beláthatatlan méretű területet zár körbe: nehezen olvasható a kétszáz oldalnyi, sűrű szövésszerű textus. Ahogy az első részben az esztétikai és filozófiai gondolkodók kapcsán, úgy itt is jellemző Bazsányira, hogy a legalaposabban elemzett szerzőkre fókuszál (Nádas, Kertész, Esterházy, Krasznahorkai, Kukorelly, Závada, Oravecz, Márton László). Ha tetszik, hiányzik belőle a kánonképzés, kánonalakítás kritikus igénye.

Az alcímmel ellentétben az iróniáról ebben a részben már csak elvétve esik szó, hangsúlyosan csupán a *Sors-talanság*-kritikában jelenik meg. A korábbiakhoz egyrésztől a másik

főhős, Schlegel személye kapcsolja az itt következő szövegeket: a jénai gondolkodó, az irónia legkiválóbb ismerője ezúttal mint irodalomkritikus, a híres Goethe-kritika, az *Übermeister* szerzője lesz továbbra is a legfontosabb hivatkozás. Más-

részről pedig az írások között fellelhető néhány kritikáról szóló kritika (Balassa Péter Esterházy-szövegeinek gyűjteményéről, Bán Zoltán András kritikakötetéről, valamint Szabó Gábor Esterházy-könyvéről és a Scheibner Tamás és Szűcs Zoltán Gábor szerkesztette Kertész-tanulmánykötetről) tökéletesen megfelel a Vermeer-képeken megjelenő kisebb képek, tükrök, ablakok ironikus gesztusának, amelyről oly alapos elemzést olvashattunk az első részben. Magyarán látszólag (*simulatio*) itt különféle könyvekről szól a szerző, de eminensen épp az említett pontokon leplezetten (*dissimulatio*) a kritikáirásról, a kritikusról, sőt tulajdonképpen: végig önmagáról beszél. Merthogy az olvasás nem szabadidős tevékenység, hanem egzisztenciális kérdés, a szabadság kérdése. A kritikusi lét pedig élethivatás.

VELKEY GYÖRGY

(*Kalligram Kiadó, Pozsony, 2009,*
492 oldal, 2990 Ft)

JULIA KRISTEVA:
Önmaga tükrében
idegenként

Csak egyetérthetünk azzal az etikai állásponttal, amelyet Kristeva könyvének magyar fordítója, Kun János Róbert fogalmaz meg aján-

lójában, hogy ezzel igazolja a franciaúl a '80-as években megjelent kötet fölfedezését az „új évezred embere” számára: „tiszteletet kell mutatnunk a másként létező élni akarásával szemben”. A jóhiszeműséget némileg árnyalhatja, hogy – mások mellett – Judith Butler nem sokkal a könyv eredeti megjelenése után kirekesztés („undor”) nyomaira bukkant Kristeva életművében, amiről a *Gender trouble* című könyv is beszámol – persze ízlés kérdése, hogy ez elveszi-e az olvasó kedvét az *Önmaga tükrében idegenként* forgatásától. Talán erre az el-lentmondásos szerzői hangra utal a magyar nyelvű kötet címlapja is, hiszen azt a francia és az 1991-es angol nyelvű kiadás illusztrációja nyomán Henri Matisse *Beszélgetés* című képe díszíti, de ebből most csak az egyik alak látszik, mert az esemény jellegű párbeszéd másik szereplőjét levágták a képről. A szerző gondolatvilága természetesen mel-lékes publikálásra szánt szövegeinek megítélése szempontjából, mert a gyanú nem von le semmit annak tényéből, hogy valaki a politikai korrektség útjára lépett.

A könyv három nagyobb gondolati egységből épül föl: egy elvontabb elmélkedésből, egy történeti áttekintésből és Freud *A homokember*ről adott pszichoanalitikus olvasatának továbbgondolásából – ezek mindegyike számos, rövidebb esszéisztikus töredékre tagolódik.